

PROBLEMATICA APROVIZIONĂRII CU MATERIALE TRADIȚIONALE DE CONSTRUCȚIE ÎN MUZEELE ETNOGRAFICE ÎN AER LIBER

dr. Rusalin IȘFĂNONI¹

THE SUPPLY OF TRADITIONAL BUILDING MATERIALS IN OUTDOOR ETHNOGRAPHIC MUSEUMS

Abstract:

Romania has an important network of museums in open – air who keep a valuable tangible and intangible cultural heritage. Within these institutions hold a significant percent are represented by traditional rural buildings, such as: houses, household annexes, churches, schools, townhouses, taverns, dance halls and other community buildings whose specific and ethnographic value is determined by the following factors: materials and techniques construction, planimetry, elevation and fine decorative elements.

*

Key-words: museum in open - air, traditional household, crafter, traditional material

Cuvinte cheie: muzeu în aer liber, gospodărie tradițională, meșter, material tradițional

România deține o rețea importantă de muzee etnografice în aer liber, în care se află tezaurizat un valoros patrimoniu cultural material și imaterial.

În cadrul acestor instituții, o pondere semnificativă o dețin construcțiile țărănești, precum locuințele, anexele gospodărești, bisericile, școlile, primăriile, hanurile, instalațiile populare și alte edificii al căror specific și valoare etnografică este determinată de următorii factori: vechimea, materialele și tehnicile de construcție, planimetria, elevația și elementele de plastică decorativă.

Țăranul a folosit întotdeauna materialele de construcție pe care le-a avut la îndemână. Dacă trăia într-o zonă agricolă, atunci realiza învelitoarea construcțiilor gospodărești din paie de grâu sau secară, secerate și treierate manual, dacă în apropierea satului se afla o baltă pe care creștea stuf, acoperea casa cu stuf, iar dacă locuia în zonă de munte, unde se aflau păduri din beșug, folosea șindrila la învelitoare.

Asigurarea materialelor respective, specifice fiecărei zone, reprezintă acum nu numai o simplă problemă de restaurare muzeală, ci și o intensă muncă de cercetare etnologică pentru recuperarea competenței și experiențelor referitoare la acest segment al vieții rurale românești. Astăzi, în plin proces de transformare a satului românesc, procurarea acestor materiale a devenit o problemă dificilă întrucât asemenea materiale se găsesc tot mai greu, chiar și în zonele de proveniență a monumentelor din muzeu. Din aceste considerente, specialistul muzeograf, alături de reprezentanții tehnico-administrativi implicați în munca de restaurare, trebuie să identifice materialele tradiționale în zonele de proveniență a construcțiilor supuse restaurării, cu cel puțin

¹ Cercetător, Muzeul Național al Satului "Dimitrie Gusti" București

unu-doi ani înainte de începerea lucrărilor de restaurare. Totodată se impune ca cercetarea să vizeze și identificarea meșterilor specializați, atâția cât mai sunt.

Ideal ar fi ca fiecare muzeu etnografic în aer liber să-și facă o programare a lucrărilor de restaurare pentru o perioadă mai lungă, aproximativ 3-5 ani, și să aibă o bază de date care să cuprindă sursele materialelor de construcție tradiționale și meșterii din teren care execută lucrări cu astfel de materiale. Se știe că materialele tradiționale de construcție nu se găsesc în depozite, de aceea angajații muzeului, cei care au în fișa postului asemenea responsabilități, trebuie să se documenteze în acest sens, să afle de unde pot fi obținute acestea, cine sunt gospodarii care le pot obține și care sunt meșterii care pot executa restaurarea propriu-zisă. Muzeograful trebuie să fie garantul executării lucrărilor de restaurare conform principiilor muzeale.

Dintre materiale tradiționale de construcție cel mai des solicitate menționăm: pământul argilos, chirpiciul, piatra de carieră, piatra de râu (rotundă), piatra de mal, lemnul de diferite esențe (stejar, rășinoase, salcâm etc), nuielele (de alun, carpen, salcie), cărămida nearsă, cărămida arsă, țărănească, paiele de grâu, de secară, stuful, șindrila, cuiele din lemn de tisă pentru șindrila, olanele, țigla solz, pleava, bălegarul de cal, huma.

Dacă muzeul nu dispune de o bază de date proprie, muzeograful responsabil de restaurare ia legătura cu celelalte muzee etnografice în aer liber, zonale, care s-ar putea să dețină informațiile necesare, sau cel puțin o parte dintre ele. În cazul că muzeul are în evidență meșteri țărani cunoscuți, aflați în viață, se ia legătura cu aceștia și se cere sfatul lor.

În eventualitatea că nu se primesc informațiile de la alte muzee și nu există o listă cu astfel de meșteri, muzeograful se va deplasa în zona de unde a fost adusă construcția aflată în restaurare (casă, anexă, moară, biserică etc.) și se documentează la fața locului. În respectiva localitate va lua legătura cu familia care a deținut construcția sau cu urmașii acesteia. Dacă proprietarii nu mai trăiesc, se vor adresa vecinilor, meșterilor din sat sau oamenilor în vârstă, care își amintesc de timpul când construcția se afla încă în sat.

În cele ce urmează vom oferi câteva exemple din experiența noastră la Muzeul Național al Satului „Dimitrie Gusti” din București

Pentru restaurarea unei învelitori cu o șindrila mai specială

Se știe că dintre elementele aflate în structura unei construcții, învelitoarea este cea mai expusă factorilor distructivi: ploi, zăpadă, grindină, vijelii ș.a., deci asupra ei se intervine cel mai des, atât în mediul ei natural, cât și în muzeu.

Presupunem că este nevoie să fie înlocuită șindrila degradată a unei case din muzeu, provenită din Bucovina, Gorj sau Mărginimea Sibiului. Construcțiile vechi din aceste zone sunt acoperite cu șindrila (draniță) foarte lungă, de un metru, sau chiar mai mult. Pentru procurarea a 1000-2000 sau mai multe șindrile de asemenea dimensiuni, care să corespundă calitativ, muzeograful va începe lucrările pregătitoare cu cel puțin doi ani înainte de momentul restaurării propriu-zise.

Etapele activității de procurare a șindrilei respective.

- În prima etapă, dar și în primul an, se identifică meșterul șindrilar care poate să confecționeze șindrila de asemenea dimensiuni: știe să aleagă lemnul din pădure, lemn de rezonanță, care se despică drept pe lungimea de 1 - 1,20 m. Acest meșter îi va spune muzeografului în ce pădure, în ce zonă se găsesc astfel de arbori de rășinoase, respectiv comuna, județul. Meșterul va stabili câți arbori vor trebui tăiați din pădure, *pe ales*, pentru cantitatea de șindrila necesară.

- În a doua etapă muzeograful va obține de la autoritățile silvice (Regia Națională a Pădurilor, Inspectoratul Județean Silvic) aprobările pentru tăierea *pe ales* a respectivilor arbori și va urmări achitarea contravalorii lemnului.

- Muzeograful se va deplasa cu meșterul (meșterii) și reprezentantul Ocolului silvic în pădure pentru alegerea arborilor respectivi. De menționat că un meșter bun știe cel puțin 10 semnalmente ale copacului, după care se orientează și poate spune dacă este bun pentru șindrila:

un copac bun *trebuie să cânte, când îl bați cu palma, să nu fie mut*, adică să aibă rezonanță (acesta fiind unul dintre cele 10 semnamente).

- Pentru ca șindrila să reziste cât mai mult pe acoperiș, arborii/ copacii din care se va confecționa șindrila, vor fi tăiați în perioada de iarnă (lunile noiembrie-februarie), când aceștia nu se află în vegetație pentru că *atunci se zvântă mai repede*, lemnul se întărește și nu-l vor ataca insectele xilofage, respectiv cariile.

- În cursul iernii, după ce arborii vor fi tăiați din pădure, aceștia vor fi curățați de crengi, iar tulpinile vor fi segmentate conform lungimilor necesare draniței, ca să poată fi transportați mai ușor fie la atelierul meșterului din gospodărie, fie la muzeu.

- Primăvara, de cum se poate lucra afară, meșterul va începe confecționarea șindrilei: retezatul buștenilor și obținerea *bocilor* la lungimea șindrilei, despiciatul bocilor rezultați în patru, apoi în opt (*optari*), înlăturarea mijlocului acestora (*a inimii lemnului*), trasarea și despicierea *optarilor* în șindrila propriu-zisă, la grosimea obișnuită, 8-10 mm.

- Urmează *tragerea șindrilei la gilău*, pe cant, iar pe fețe, la cuțitoaie. După aceste operații șindrila se modelează la un capăt, adică se execută decorul, *se face floarea: cioc de rață, solz de pește, dinte de ferăstrău* etc.

- Pentru a nu se deforma (a nu se strâmba) până la momentul folosirii, șindrila se clădește în grămezi, fiind așezată în straturi suprapuse, perpendiculare, până la înălțimea de 1 m, iar deasupra se pune o greutate de vreo 20-30 kg, de obicei unu-doi bolovani. Așezată astfel, șindrila nu se răsușește, rămânând dreaptă mai mulți ani.

- Când urmează să fie transportată de la locul confecționării la muzeu, se leagă la ambele capete, câte 50 de bucăți la un loc, pentru a putea fi manipulată cât mai ușor.

- Dacă în momentul fixării șindrilei pe șarpantă, aceasta este prea uscată, pentru a nu se crăpa (când se bat cuiele), se va ține 2-3 ore într-un vas cu apă; cu această ocazie se aplică și tratamentele de impregnare contra atacurilor de insecte xilofage.

O altă cale pe care o putem urmări pentru procurarea materialului lemnos este alegerea buștenilor direct de la rampa exploatarei forestiere, bineînțeles cu acordul patronului care va permite meșterului șindrilă să-și aleagă lemnul necesar, în conformitate cu cerințele știute.

Un alt caz. îl reprezintă procurarea paielor pentru restaurarea învelitorilor realizate în tehnica jipilor

În cazul procurării paielor de grâu sau de secară necesare restaurării, muzeograful trebuie să știe că pentru *tehnica jipilor* se folosesc doar paie lungi, de peste 80 cm lungime, secerate manual (cu seceră, sau tăiate cu coasa cu coardă), legate în snopi și treerate cu îmblăciul, sau prin izbirea snopilor de un cadru de lemn. Aceste procedee arhaice de treerat se impun când paietele urmează să se fixa pe șarpantă în *tehnica jipilor*, adică snopii sau mănunchiurile (jipii) se pun alăturați și se leagă de lețuri cu legături de paie sau nuiele de răchită.

Pentru restaurarea învelitorilor cu paietele așezate în *tehnica călcării* snopii pot fi treierăți și cu batoza.

Pentru aceste tipuri de restaurare muzeograful responsabil de lucrare va începe demersurile, tot cu cel puțin doi ani înainte. Se va documenta, se va informa și se va deplasa în zonele de deal sau de munte, unde gospodarii mai cultivă cereale - grâu și secară - pe care le recoltează manual.

În prezent sunt tot mai puține localitățile în care gospodarii cultivă cerealele și le recoltează în sistem tradițional. Astăzi și în zonele deluroase se lucrează mecanizat, se ară cu tractorul și se recoltează cu combina, care segmetează paietele și le zdrobește încât nu mai pot fi folosite pentru învelitori.

În zona de munte, cu mici excepții, gospodarii au renunțat la cultivarea cerealelor, motivând că le distrug mistreții sau că nu-i rentabil, deoarece în final cheltuielile depășesc valoarea recoltei.

În aceste condiții, muzeograful va identifica pe teren trei-patru gospodari pe care-i va convinge că vor avea de câștigat dacă vor cultiva cereale și le vor recolta manual pentru a oferi paie spre vânzare muzeului. Impunându-li-se proprietarilor condiții speciale de recoltare, muzeograful va stabili cu aceștia un preț convenabil pentru ei și pentru muzeu. Înțelegerea poate fi realizată în scris sau numai verbal.

Când se ajunge la vremea recoltatului, muzeograful se va deplasa iarăși în localitățile respective și va supraveghea seceratul și treeratul manual al păioaselor aflate în discuție. Va urmări ca snopii să fie de mărime normală (aproximativ 20 cm în diametru), legăturile lor să fie făcute din aceleași paie, să fie bine legați, încât să nu se desfacă în timpul treieratului, al transportului și al celorlalte manipulări, până la momentul fixării lor pe acoperiș.

De asemenea, după treerat, pentru a nu face mucegai, snopii vor fi depozitați în locuri adăpostite de ploi.

În concluzie, putem afirma că și astăzi se mai pot procura materiale tradiționale de construcție necesare restaurărilor din muzeele etnografice în aer liber, dacă muzeograful etnograf este competent, conștiincios și perseverent.

Fig. 1. Secerători pe o holdă de seară din localitatea Râu Bărbat

Fig. 2. Legarea snopilor din paie de seară secerate manual

Fig. 3. Căpițe alcătuite din 17 snopi de seară

Fig. 4. Clăi alcătuite din 33 rânduri de snopi de grâu pe o holdă din sat

Fig. 5. Reparația învelitorii de stuf la Casa Chereluș (Muzeul ”Dimitrie Gusti”)

Fig. 6. Cobala – unealta de tăiat stuf

Fig. 7. Pământul folosit la lipirea pereților trebuie amestecat cu paie

Fig. 8. Trasul șindrilei la cuțitoaie

Fig. 9. Carieră de piatră din satul Cireșoia, jud. Bacău

Fig. 10. Piatră dislocată în carieră de piatră din satul Cireșoaia, jud. Bacău

Fig. 11. Prelucrarea pietrei în cariera de piatră din satul Cireșoaia, jud. Bacău